

26. Шаврук, В. И. Внеурочная политико-воспитательная работа в школах Белорусской ССР (1920 – 1965 гг.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / В. И. Шаврук ; Мин. гос. пед. ин-т. – Минск, 1967. – 22 с.
27. Коваленко, Г. П. Становление и развитие физического воспитания общеобразовательной школы советской Белоруссии (1917–1941 гг.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Г. П. Коваленко ; Мин. гос. пед. ин-т. – Минск, 1972 – 22 с.
28. Санникова, А. В. Военно-патриотическое воспитание учащихся в школах советской Белоруссии (1931 – 1941 гг.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / А. В. Санникова ; Мин. гос. пед. ин-т. – Минск, 1973 – 24 с.
29. Комсомол Белоруссии в период гражданской войны. – Минск : Учпедгиз БССР, 1958. – 80 с.
30. Комсомол – нашей доблестной партии сын : из истории Ленинского Коммунистического Союза Белоруссии : [сб. очерков] / редкол.: А. К. Зинин, А. А. Маркевич. – Минск : Госиздат БССР, 1960. – 492 с.
31. Ленинский комсомол Белоруссии – общеобразовательной школе: содерж., формы и методы работы по обучению и коммунистическому воспитанию молодежи (1941–1980 гг.) / АН БССР, Ин-т истории. – Минск : Наука и техника, 1982. – 352 с.

Ананька В.С.

НАВУКОВАЕ Вывучэнне санітарнага стану заходняй Беларусі міжваеннага перыяду ў сучаснай беларускай гістарыяграфіі

Вывучэнне працэсу развіцця санітарнага стану ў 1920–1930-х гг. у сучаснай беларускай гістарыяграфіі з'яўляецца адным з актуальных напрамкаў. Ахарактарызаваць санітарнае становішча населеных пунктаў спрабавалі савецкія даследчыкі, аднак у сваіх працах яны кіраваліся існуючай дагматыкай тагачаснага палітычнага становішча. У гэтых працах рэзка крытыкуецца эпідэміялагічны стан населеных пунктаў і праведзеныя санітарныя мерапрыемствы, адзначаецца, што «польскі ўрад замест культурна-бытавога будаўніцтва займаўся рэлігійным адурманьваннем насельніцтва» [9]. Працягнулі аналізаваць палітыку польскіх улад па падрыманні санітарнага стану ў Заходняй Беларусі і сучасныя беларускія даследчыкі.

Адной са значных асоб у вывучэнні аховы здароўя і санітарнага стану з'яўляецца доктар медыцынскіх навук, прафесар Я. М. Цішчанка. Ён прысвяціў дадзенай праблеме пэўную частку сваіх даследаванняў: у дысертацыі [14] і манаграфіі [11] аналізуецца санітарна-эпідэміялагічныя мерапрыемствы польскіх улад у пачатку 1920-х гг., прыводзяцца статыстычныя дадзеныя па захворваннях сьпным тыфам, адзначаючы ўзаемасувязь гэтых хвароб з санітарнымі ўмовамі, характарызуецца жыллёва-бытавыя ўмовы жыхароў Навагрудскага ваяводства. Даследчык падкрэслівае, што сродкі, якія выдзяліліся ў сістэму аховы здароўя расходваліся на санітарна-гігіенічнае ўпарадкаванне, а не на санітарную арганізацыю, якая ў міжваенны перыяд так і не была сфарміравана. Адсутнасць санітарна-супраэпідэміялагічнай арганізацыі адзначаецца і ў працы М. Я. Абраменка [1]. За гады даследаванняў Я. М. Цішчанка прысвяціў шэраг артыкулаў па праблеме санітарнай арганізацыі і барацьбе з сацыяльнымі захворваннямі Заходняй Беларусі ў міжваенны перыяд [10; 12; 13; 15].

Падтрыманню санітарыі і добраўпарадкаванню гарадоў прысвечана асобная глава дысертацыі і артыкул А. Л. Дарковіча [4; 5]. Ён у сваіх працах разгледзеў пытанні санітарнага стану заходнебеларускіх гарадоў, адзначыў намаганні органаў гарадскога самакіравання і дзяржаўнай адміністрацыі па ўзняцці узроўню іх добраўпарадкавання, вызначыў прычыны, якія не дазволілі пераадолець крытычна нізкі ўзровень гігіены і санітарыі. Санітарнае ўладкаванне гарадоў паказана ў асноўным на прыкладзе г. Брэста: непрыгоднае водазапеспячэнне, антысанітарныя, адсутнасць каналізацыі. Аўтар звяртае ўвагу на тое, што ў 1930-х гг. санітарны стан у буйных гарадах паляпшаецца, дзякуючы павышэнню эфектыўнасці дзейнасці мясцовых органаў улады.

Роля працы з'ездаў урачоў Заходняй Беларусі па пытаннях гігіены, эпідэміялогіі і барацьбе з антысанітарнымі адзначаецца ў артыкуле Ф. І. Ігнатовіча [5], які адзначае важнасць правядзення гэтых з'ездаў, дзе крытыкаваліся антысанітарныя ўмовы жыцця і распрацоўваліся рэкамендацыі па паляпшэнню санітарна-гігіенічнай сітуацыі. Даследчык адзначае высокі арганізацыйны і навуковы ўзровень з'ездаў і звяртае ўвагу на тое, што вынікі працы некаторых былі карыснымі для работы мясцовых улад.

Мерапрыемствы польскіх улад па прафілактыцы і барацьбе з інфекцыйнымі захворваннямі разглядаюцца ў артыкуле М. Гуралюк [3], для напісання якога аўтарам выкарыстоўваўся матэрыял Дзяржаўнага архіва Брэсцкай вобласці. У працы прыведзены нарматыўныя дакументы, якія садзейнічалі падтрыманню санітарнага стану ў гарадах і вёсках.

Аналізуецца эпідэміялагічная сітуацыя і санітарнае становішча Заходняй Беларусі ў артыкулах Г. С. Касяноўскай [8], А. А. Капліева [7], Г. С. Вайцешчык [2]. Апошняя ў сваім даследаванні вызначыла асноўныя праблемы добраўпарадкавання мястэчак. У артыкуле адзначаецца ўплыў дрэнных умоў жыцця на рэзкае пагаршэнне стану здароўя насельніцтва, падкрэсліваецца адсутнасць паляпшэння санітарна-эпідэміялагічнай сітуацыі і сацыяльных даброт. Аўтар прыйшла да высновы, што вырашэннем асноўных праблем добраўладкавання займаліся мясцовыя органы, а роля дзяржавы заключалася ў заканадаўчай рэгламентацыі іх дзейнасці.

У сучаснай айчынай гістарыяграфіі праблема санітарнага стану гарадоў не атрымала належнага навуковага асвятлення. У асноўным гэта пытанне разглядаецца ў рамках даследвання сістэмы медыцынскага абслугоўвання насельніцтва. Усе навукоўцы прыходзяць да высновы, што населеныя пункты Заходняй Беларусі знаходзіліся ў крытычным стане і на працягу ўсяго міжваеннага перыяду гэта была вострая праблема мясцовых улад.

1. Абраменко, М. Е. Здравоохранение в Западной Беларуси / М. Е. Абраменко // Актуальные проблемы медицины: сборник научных статей Республиканской научно-практической конференции с международным участием (Гомель, 11 ноября 2021 года): в 3 т. / И. О. Стома [и др.]. – Гомель : ГомГМУ, 2021. – Т. 2. – С. 91–94.
2. Вайцешчык, Г.С. Матэрыяльны дабрабыт насельніцтва мястэчак Заходняй Беларусі ў 1921–1939 гг. / Г. С. Вайцешчык // Веснік ГрДУ. – 2013. – № 1 (144). – С. 32–44, 21.
3. Гуралюк, М. Мероприятия по профилактике и борьбе с инфекционными заболеваниями на территории Полесского воеводства в 1921–1939 годах / М. Гуралюк // Архівы і справаводства: навукова-практычны ілюстраваны часопіс. – 2020. – № 3. – С. 102–106.
4. Даркович, А. Л. Городское самоуправление на западно-белорусских землях межвоенной Польши (1919–1939 гг.): диссертация ... кандидата исторических наук: 07.00.03 / А. Л. Даркович. – Москва, 2017. – 280 л.
5. Даркович, А. Л. Поддержание санитарии и благоустройство в городах на западнобелорусских землях (1919–1939 гг.) / А. Л. Даркович // Журнал региональной истории. – 2017. – № 1. – С. 72–89.
6. Игнатович, Ф. И. Вопросы гигиены и эпидемиологии в работе съездов врачей Западной Беларуси (1920–1939 гг.) / Ф. И. Игнатович, Е. М. Тищенко // Чалавек. Этнас. Тэрыторыя. Праблемы развіцця Заходняга рэгіёна Беларусі : матэрыялы Міжнароднай навук.-практ. канф., Брэст, 23–24 красавіка 1998 г. : у 2. – Ч. II. / Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт ; рэд.: С. В. Арцёменка [і інш.]. – Брэст : Выдавецтва С. Лашрова, 1998. – С. 157–162.
7. Капліеў, А. А. Асаблівасці аховы здароўя Заходняй Беларусі ў складзе Другой Рэчы Паспалітай (1921–1939 гг.) / А. А. Капліеў // Беларускі гістарычны часопіс. – 2020. – № 8. – С. 29–37.
8. Касяноўская, Г. С. Сістэма медыцынскага абслугоўвання насельніцтва мястэчак Заходняй Беларусі / Г. С. Касяноўская // Государства Центральной и Восточной Европы в исторической перспективе: сборник научных статей, УО «Полесский государственный университет», Пинск, 25 февраля 2022 г. / Министерство образования Республики Беларусь [и др.] ; редкол.: В. И. Дунай [и др.]. – Пинск : ПолесГУ, 2022. – Вып. 7. – С. 271–276.
9. Могилевчик, З. К. О санитарно-эпидемическом состоянии Западной Белоруссии и вытекающих отсюда первоочередных мероприятиях / З. К. Могилевчик // Медицинский журнал БССР. – 1939. – №12. – С. 95–100.
10. Тищенко, Е. М. Борьба с заразными и социальными болезнями в Западной Беларуси в межвоенный период / Е. М. Тищенко // Совершенствование осуществления государственного санитарного надзора в Республике Беларусь : материалы XI съезда гигиенистов и эпидемиологов РБ, Минск, 16 ноября 2007 г. / редкол.: М. И. Римжа [и др.]. – Минск, 2007. – С. 22–27.
11. Тищенко, Е. М. Здравоохранение Беларуси в XIX–XX вв // Е. М. Тищенко. – Гродно : Гродненский государственный медицинский университет, 2003. – 269 с.
12. Тищенко, Е. М. Здравоохранение Новогрудского воеводства в 1920-е годы / Е. М. Тищенко, А. Фелхнер // Медицина Беларуси XX века : тезисы докладов Восьмой республиканской научной конференции по истории медицины, Витебск, 29–30 октября 1998 г. / под ред. Э. А. Вальчука. – Минск., 1998. – С. 152–154.
13. Тищенко, Е. М. Из истории борьбы с социальными болезнями в Западной Беларуси в межвоенный период (1921–1939) / Е. М. Тищенко, Г. И. Заборовский // Актуальные проблемы пенитенциарной медицины : социально значимые болезни, ВИЧ/СПИД в местах лишения свободы : материалы 2-ой Междунар. науч.-практ. конф., Минск, 27–28 ноября 2003 г. / КИН МВД Республики Беларусь ; редкол.: Э. А. Вальчук [и др.]. – Минск : Тесей, 2003. – С. 224–226.
14. Тищенко, Е. М. История здравоохранения Белоруссии в XX веке: диссертация ... доктора медицинских наук: 07.00.10 / Е. М. Тищенко. – Москва, 2001. – 461 л.
15. Тищенко, Е. М. Санитарная организация Западной Белоруссии в межвоенный период (1921–1939) / Е. М. Тищенко // Эколого-профилактические проблемы здоровья населения: материалы Междунар. науч.-практ. конф., Гродно, 14–15 ноября 2002 г. – Гродно, 2002. – С. 321–322.

Дрожжа Л.Ч.

ВІНІКІ МЮНХЕНСКАГА ДАГАВОРА 30 ВЕРАСНЯ 1938 Г. У ПЕРАДВАЕННАЙ ЗНЕШНЯЙ ПАЛІТЫЦЫ І РЭЧЫ ПАСПАЛІТАЙ (ПОЛЬСКАЯ ГІСТАРЫЯГРАФІЯ 1960-Х – 2000-Х ГГ.)

У гісторыі перадваеннага палітычнага крызіса адной з самых жahlівых і ганебных для еўрапейскіх дэмакратый падзей з'явілася Мюнхенскае пагадненне 30 верасня 1938 г., якое гісторыкі мінулага стагоддзя акрэслілі як праяву палітыкі здрадніцтва саюзным абавязкам і «замірэння агрэсара» («policy of appeasement»). Фактычна пасля Мюнхена лёс Еўропы на шляху да Другой суветнай вайны быў вырашаны.

На падставе асабістага аналізу аўтарам польскай гістарыяграфіі другой паловы ХХ ст. магчыма вылучыць тры перыяды ў вывучэнні праблематыкі Мюнхенскага зговару польскімі гісторыкамі [1, с. 59]:

1) гістарыяграфія першага перыяду – канец 1930-х – 1970-я гг., калі вывучалася польская эмігранцкая і еўрапейская гістарыяграфія, крыніцы і мемуарная літаратура, выдадзеныя за мяжой (Чэхаславакіі, Вялікабрытаніі, Францыі, ЗША і інш.);

2) гістарыяграфія другога перыяду – канец 1970-х – 1980-я гг., калі ў рэчышчы марксісцкай метадалогіі і прынцыпаў сацыялістычнага інтэрнацыяналізму ў рэцэнзуемых навуковых і перыядычных выданнях вывучалася антысавецкая знешнепалітычная накіраванасць урада ІІ Рэчы